

Sygn. akt VU 44/15

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 marca 2015 roku

Sąd Okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim, Wydział V Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w składzie:

Przewodniczący SSR del. Marzena Foltyn-Banaszczyk

Protokolant p.o. stażysty Ewelina Hrynczyszyn

po rozpoznaniu w dniu 2 marca 2015 roku w Piotrkowie Trybunalskim na rozprawie

sprawy z wniosku J. S.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T.

o zwrot nienależnie pobranych świadczeń

na skutek odwołania J. S.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T.

z dnia 7 listopada 2014 r. sygn. (...)

1. zmienia zaskarżoną decyzję i ustala, że wnioskodawczyni J. S. nie jest zobowiązana do zapłaty odsetek za okres od dnia 21 października 2011 roku do dnia 7 listopada 2014 roku w kwocie 9.579,51 zł (dziewięć tysięcy pięćset siedemdziesiąt dziewięć złotych pięćdziesiąt jeden groszy) oraz za okres od dnia 23 kwietnia 2013 roku do dnia 7 listopada 2014 roku w kwocie 2.094,13 zł (dwa tysiące dziewięćdziesiąt cztery złote trzydzieści groszy);

2. zasądza od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. na rzecz wnioskodawczyni J. S. kwotę 60,00zł (sześćdziesiąt złotych) tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sygn. akt VU 44/15

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 7 listopada 2014 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. anulował decyzję z dnia 27 marca 2014 roku oraz zobowiązał J. S. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 października 2011 roku do dnia 31 stycznia 2013 roku w kwocie 30.465,00 złotych i odsetek za okres od dnia 21 października 2011 roku do dnia 7 listopada 2014 roku, tj. liczonych do dnia wydania decyzji, w kwocie 9.579,51 złotych oraz nienależnie pobranych świadczeń za okres od dnia 1 kwietnia 2013 roku do dnia 30 września 2013 roku w kwocie 12.019,80 złotych i odsetek za okres od dnia 23 kwietnia 2013 roku do dnia 7 listopada 2014 roku, tj. liczonych do dnia wydania decyzji, w kwocie 2.094,13 złotych.

Od powyższej decyzji złożył odwołanie pełnomocnik J. S. zaskarżając ją w części dotyczącej ustalenia i zobowiązania do zapłaty odsetek za okres od 21 października 2011 roku do dnia 7 listopada 2014 roku, tj. liczonych do dnia wydania decyzji, w kwocie 9.579,51 złotych oraz odsetek za okres od dnia 23 kwietnia 2013 roku do dnia 7 listopada 2014 roku, tj. liczonych do dnia wydania decyzji, w kwocie 2.094,13 złotych, domagając się jej zmiany w tym zakresie oraz zasądzenia kosztów postępowania.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. w odpowiedzi na odwołanie wniósł o jego oddalenie. Podniósł, że żądanie zapłaty odsetek od bezpodstawnie pobranej przez ubezpieczoną renty rodzinnej, wobec nie zaistnienia sytuacji przewidzianej w art. 84 ust. 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, ma oparcie w treści art. 84 ust 1 tej ustawy.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny:

Decyzją z dnia 15 listopada 2005 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. przyznał wnioskodawczyni J. S. urodzonej w dniu (...), w uwzględnieniu jej wniosku, prawo do renty rodzinnej po zmarłym ojcu A. S. poczynając od dnia 12 października 2005 roku, tj. od daty jego śmierci. W decyzji zawarto pouczenie, iż renta rodzinna przysługuje dziecku zmarłego do osiągnięcia 16 roku życia, a po przekroczeniu tego wieku do ukończenia nauki w szkole/uczelni nie dłużej jednak niż do ukończenia 25 lat. Poinformowano także o obowiązku zawiadomienia ZUS przez pobierającego rentę rodzinną o zaprzestaniu uczęszczania do szkoły/uczelni oraz o przedstawieniu zaświadczenia o kontynuowaniu nauki i dacie programowego jej ukończenia.

(okoliczność bezsporna; dowód: decyzja - k. 22 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

W chwili śmierci A. S. wnioskodawczyni uczęszczała do (...) Liceum Ogólnokształcącego w B., które ukończyła w 2008 roku.

(okoliczność bezsporna; dowód: zaświadczenie – k. 17 i 31 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Decyzją z dnia 18 sierpnia 2008 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. wstrzymał wnioskodawczyni J. S. wypłatę renty rodzinnej z uwagi na ukończenie nauki. Jednocześnie w decyzji organ rentowy poinformował, iż wznowienie wypłaty renty rodzinnej nastąpi po przedłożeniu zaświadczenia szkolnego o kontynuowaniu nauki.

(okoliczność bezsporna; dowód: decyzja – k. 48 akt rentowych; załączonych do akt VU 3712/14)

W dniu 9 października 2008 roku J. S. przedłożyła w ZUS zaświadczenie o rozpoczęciu nauki w Wyższej Szkole Handlowej im. (...) B. w P. (studia niestacjonarne) na kierunku stosunki międzynarodowe.

(okoliczność bezsporna; dowód: zaświadczenie z dnia 9.10.2008r. – k. 47 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Decyzją z dnia 10 października 2008 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. wznowił wnioskodawczyni J. S. wypłatę renty rodzinnej do 30 września 2009 roku.

(okoliczność bezsporna; dowód: decyzja – k. 49 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

J. S. zrezygnowała z kontynuowania nauki w Wyższej Szkole Handlowej im. (...) B. w P.. z dniem 1 października 2009 roku, o czym telefonicznie zawiadomiła organ rentowy.

(okoliczność bezsporna; dowód: notatka urzędowa – k. 56 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

W dniu 8 października 2010 roku J. S. przedłożyła w ZUS zaświadczenie o rozpoczęciu nauki w roku akademickim 2010/2011 w Wyższej Szkole (...) o (...)w Ł. - (...)na kierunku kosmologii, w systemie niestacjonarnym. W zaświadczeniu wskazano, iż przewidywany termin zakończenia nauki to 2013 roku.

(okoliczność bezsporna; dowód: zaświadczenie z dnia 7.10.2010 roku – k. 60 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Decyzją z dnia 12 października 2010 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. wznowił wnioskodawczyni J. S. wypłatę renty rodzinnej do 30 września 2013 roku. W decyzji zawarto pouczenie o obowiązku zawiadomienia ZUS przez pobierającego rentę rodzinną o zaprzestaniu uczęszczania do szkoły/uczelni.

(okoliczność bezsporna; dowód: decyzja – k. 61 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Decyzją z dnia 29 listopada 2010 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. dokonał podziału renty rodzinnej na dwie osoby i ustalił, że część renty rodzinnej przypadającej wnioskodawczyni wynosi 952,67 złotych.

(okoliczność bezsporna; dowód: decyzja – k. 62 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Decyzją z dnia 8 października 2013 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. wstrzymał wnioskodawczyni J. S. wypłatę renty rodzinnej z uwagi na brak aktualnego zaświadczenia szkolnego.

(okoliczność bezsporna; dowód: decyzja – k. 63 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Organ rentowy pismem z dnia 13 grudnia 2013 roku zwrócił się do Wyższej Szkoły (...) o (...) w Ł. o nadesłanie informacji, czy J. S. jest nadal studentką tej uczelni.

(okoliczność bezsporna; dowód: pismo – k. 64 akt rentowych)

Pismem z dnia 7 stycznia 2014 roku Wyższa Szkoła (...) o (...) w Ł. zaświadczyła, że J. S. została skreślona z listy studentów w dniu 25 września 2011 roku z powodu niezłożenia indeksu i karty okresowych osiągnięć studenta w terminie przewidzianym harmonogramem studiów.

(okoliczność bezsporna; dowód: zaświadczenie (...) – k. 65 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

Pismem z dnia 27 stycznia 2014 roku – doręczonym w dniu 3 lutego 2014 roku – organ rentowy zobowiązał J. S. do przedłożenia w terminie 14 dni zaświadczenia potwierdzającego fakt kontynuowania nauki od 1 października 2011 roku do dnia 30 września 2013 roku pod rygorem wydania decyzji o nienależnie pobranej rencie rodzinnej za w/w okres.

(okoliczność bezsporna; dowód: pismo z dnia 27.01. 2014 roku – k. 67 akt rentowych, potwierdzenie odbioru pisma – k. 68 akt rentowych załączonych do akt VU 3712/14)

J. S. nie złożyła organowi rentowemu żądanego zaświadczenia. (okoliczność bezsporna).

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Odwołanie zasługuje na uwzględnienie.

Okoliczności sprawy były niesporne. Istota sporu sprowadzała się do interpretacji prawnej przepisów dotyczących odsetek naliczonych przez organ rentowy od świadczeń nienależnie pobranych przez wnioskodawczynię.

Wydając zaskarżoną decyzję dotyczącą zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za okres od dnia 1 października 2011 roku do dnia 31 stycznia 2013 roku oraz od dnia 1 kwietnia 2013 roku do dnia 30 września 2013 roku organ rentowy powołał się na przepis art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 roku o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2009r. Nr 153, poz. 1227) oraz na art. 84 ust. 1, 9 i 11 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jednolity Dz.U z 2013 roku, poz. 1442 z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z treścią art. 138 ust. 2 ustawy emerytalnej za nienależnie pobrane świadczenia uważa się:

1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania;

2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Również zgodnie z art. 84 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się:

1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczona o braku prawa do ich pobierania;

2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia.

Żądanie zwrotu nienależnego świadczenia z ubezpieczenia społecznego uzasadnione jest tylko wobec osoby, która otrzymała świadczenie bez podstawy prawnej, i tylko wówczas, gdy miała świadomość, że wypłacone świadczenie jej się nie należy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2001 r., II UKN 338/00, OSNP 2003 nr 3, poz. 71). W treści obowiązujących przepisów wyraźnie został wyeksponowany czynnik świadomości pobrania świadczenia nienależnego, przy czym o jej istnieniu przesądza dokonanie pouczenia o okolicznościach ustania prawa do świadczeń albo wstrzymania ich wypłaty. Pouczenie powinno wyraźnie, konkretnie i wyczerpująco wskazywać okoliczności mające wpływ na pobieranie świadczeń oraz jasno wskazywać okoliczności powodujące pobranie nienależnego świadczenia w sposób zrozumiały dla osoby, do której jest skierowane. Pouczenie nie może być abstrakcyjne, niekonkretne, a w szczególności nie może odnosić się do wszystkich hipotetycznych okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2007 r., I UK 90/07, OSNP 2008 nr 19-20, poz. 301, z dnia 17 listopada 1995 r., II URN 46/95, OSNAPiUS 1996 nr 12, poz. 174, z dnia 17 lutego 2005 r., II UK 440/03, OSNP 2005 nr 18, poz. 291, z dnia 9 lutego 2005 r., III UK 181/04, OSNP 2005 nr 17, poz. 275).

W przedmiotowej sprawie bezspornym było, iż wnioskodawczyni pobrała nienależnie za wskazane okresy rentę rodzinną. Wypłata renty rodzinnej była bowiem uzależniona od kontynuowania przez nią nauki, o czym wnioskodawczyni była pouczana wielokrotnie przez organ rentowy w decyzjach rentowych. Miała zatem świadomość, że prawo do renty rodzinnej przysługuje tylko w przypadku kontynuowania nauki w szkole nie dłużej niż do 25 roku życia i że jest zobowiązana zawiadomić organ rentowy o zaprzestaniu lub przerwaniu nauki. Wnioskodawczyni wielokrotnie realizowała zresztą ten obowiązek, gdyż przedkładała organowi rentowemu zaświadczenia o kontynuowaniu nauki. Pomimo posiadania tej wiedzy wnioskodawczyni nie zawiadomiła organu rentowego o przerwaniu nauki w Wyższej Szkole (...) o (...) w Ł. w dniu 25 września 2011 roku. Nie rozpoczęła też po tej dacie nauki w innej szkole. Spowodowało to, że podstawa prawna renty rodzinnej odpadła, a wobec świadomości tego faktu przez skarżącą, pobrana przez nią w spornym okresie renta rodzinna była świadczeniem nienależnym. Ubezpieczona tej okoliczności nie kwestionowała.

Pobranie nienależnego świadczenia z ubezpieczeń społecznych rodzi obowiązek nie tylko zwrotu samego świadczenia, ale także odsetek od tego świadczenia, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego (art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.). Tylko osoba, która zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczenia albo wstrzymanie jego wypłaty, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, nie ma obowiązku zapłaty odsetek od nienależnie pobranych świadczeń (art. 84 ustęp 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Ma rację organ rentowy, że skarżącej nie dotyczy norma art. 84 ustęp 11 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Nie oznacza to jednak – jak to ustalił organ rentowy w zaskarżonej decyzji – że odsetki od nienależnie pobranych świadczeń rentowych należą się już od dnia ich wypłaty. Jak bowiem podkreślił Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z dnia 18 marca 2014 roku (sygn.akt IIIAUa 1131/13, LEX), artykuł 84 ust. 11 ustawy nie wyznacza okresu, za który można żądać odsetek, a jedynie statuuje zasadę, zgodnie z którą powiadomienie organu rentowego o okolicznościach powodujących ustanie prawa do świadczenia albo wstrzymanie wypłaty, powoduje obowiązek zwrotu świadczenia bez odsetek za zwłokę. Organ rentowy tymczasem utrzymuje, że skoro skarżąca była od początku świadoma tego, że

renta rodzinna została uzyskana na skutek wprowadzenia w błąd organu rentowego na skutek nie zawiadomienia o przerwaniu nauki, a zatem wyrządziła szkodę czynem niedozwolonym, to powinna być zobowiązana do zwrotu świadczeń już w terminach ich wypłaty.

Stanowisko organu rentowego jest nieuprawnione. Sąd w niniejszej sprawie podziela ugruntowane stanowisko SN wyrażone np. w wyroku z dnia 3.02.2010 roku, I UK 210/09, iż podmiotowy aspekt uznania świadczenia za nienależne - świadomość pobierania świadczenia, które zostało uzyskane w sposób niezgodny z prawem - nie przesądza o tym, kiedy świadczenie jako nienależne w sensie prawnym, objęte jest obowiązkiem jego zwrotu. Owa świadomość jest jedną z przesłanek uznania świadczenia za nienależne, lecz jej istnienie nie sprawia, że świadczenie z ubezpieczenia społecznego jako nienależne podlega zwrotowi w dacie wypłaty. Można powiedzieć, że świadczenie uzyskane w takich okolicznościach nigdy nie należało się, a zatem w tym sensie „było nienależne” i „uważa się” je za nienależne zgodnie z art. 138 ust. 2 ustawy emerytalnej. Takie stwierdzenie nie wyczerpuje jednak problemu. Trzeba bowiem przypomnieć, że świadczenia z ubezpieczeń społecznych są przyznawane w drodze decyzji administracyjnych i na podstawie decyzji administracyjnych są wypłacane. Nie można zatem utrzymywać, że świadczenia wypłacone na podstawie pozostającej w obrocie prawnym decyzji administracyjnej jako nienależne podlegały zwrotowi w dacie wypłaty, choćby przesłanki przyznania świadczenia w rzeczywistości nie istniały lub odpadły. Pogląd ten umacnia treść art. 84 ust. 4 i ust. 7 ustawy systemowej, w których użyte zostały sformułowania „kwoty nienależnie pobranych świadczeń ustalone prawomocną decyzją” (ust. 4) oraz „uprawomocnienie się decyzji ustalającej te należności” (ust. 7).

Świadczenia w myśl art. 84 ustawy systemowej i art. 138 ustawy o emeryturach i rentach uważane za nienależne podlegają zatem zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję administracyjną. W tej decyzji organ określa kwotę świadczeń nienależnych. Od kwoty wymienionej w decyzji należą się w myśl art. 84 ustęp 1 ustawy systemowej odsetki „w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego”. Zasady prawa cywilnego, których dotyczy odesłanie, odnoszą się jedynie do odsetek. Zasadą określoną w prawie cywilnym, odnoszącą się do odsetek jest możliwość ich żądania w razie opóźnienia się dłużnika ze spełnieniem świadczenia (art. 481 § 1 k.c.). Odesłanie do prawa cywilnego z art. 84 ust 1 ustawy systemowej nie dotyczy natomiast terminu wymagalności świadczeń podlegających zwrotowi, a w konsekwencji terminu, od którego można żądać odsetek. Są to zasady dotyczące odsetek tylko pośrednio. Nie jest to materia „zasad prawa cywilnego” lecz prawa ubezpieczeń społecznych. Określenia od kiedy należą się odsetki od świadczeń z ubezpieczenia społecznego, także od świadczeń podlegających zwrotowi, należy poszukiwać w prawie ubezpieczeń społecznych a nie w prawie cywilnym.

Analogiczne poglądy zostały wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2008 roku (I UK 154/08, M.P. Pr. 2009 nr 4, poz. 208), w którym Sąd Najwyższy uznał, że nie ma żadnych podstaw do stosowania przepisów prawa cywilnego (o bezpodstawnym wzbogaceniu lub czynie niedozwolonym) do oceny wymagalności nienależnie pobranego świadczenia. Poglądy te zostały w pełni zaakceptowane także przez Sąd Apelacyjny w Łodzi (por. wyrok z dnia 29 stycznia 2014 roku w sprawie III AUa 784/13).

Reasumując nienależnie pobrane świadczenie z ubezpieczenia społecznego staje się wymagalne, nie z chwilą jego spełnienia (wypłaty), ale dopiero z momentem zażądania jego zwrotu. „Żądanie zwrotu” nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie decyzji obligującej do zwrotu tego świadczenia. Od chwili wymagalności, tj. uprawomocnienia się decyzji o zwrocie nienależnie pobranego świadczenia, organ rentowy może naliczać od niego odsetki ustawowe w myśl art. 481§1 k.c., gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego. Brak zatem było podstaw do naliczenia przez organ rentowy odsetek od nienależnie pobranego przez skarżącą świadczenia przed stwierdzeniem obowiązku jego zwrotu i wezwaniem do zwrotu, tj. za okres od dnia 21 października 2011 roku do dnia 7 listopada 2014 roku w kwocie 9.579,51 złotych oraz za okres od dnia 23 kwietnia 2013 roku do dnia 7 listopada 2014 roku w kwocie 2.094,13 złotych.

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 477¹⁴ § 2 k.p.c., orzekł jak w pkt 1 sentencji wyroku.

O kosztach postępowania apelacyjnego Sąd Okręgowy orzekł na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu. Na koszty zasądzone od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy złożyło się wynagrodzenie pełnomocnika wnioskodawcy w kwocie 60,00 złotych określone w § 2 ust. 1 w związku z § 12 ust. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. tekst jednolity z 2013 roku, poz. 461).